

МОНГОЛ ХЭЛНИЙ ДҮР БАЙДАЛ ЗААСАН ДҮРСЛЭХ ҮГИЙН УТГЫГ АНГЛИ ХЭЛЭНД ИЛЭРХИЙЛЭХ НЬ

С.Дугармаа⁶¹, А.Амарзаяа⁶², Б.Оюунсайхан⁶³

***Abstract:** The article aims to introduce a survey of Mongolian literary works that have been translated from Mongolian into English by both Mongolian and foreign translators. Iconopoeic (form-depicting) Words are a literary tool, as can be seen in the works of Mongolian writers. We have tried to show how iconopoeic (form-depicting) words in Mongolian, especially verbs, are expressed in English in the examples of Mongolian literary translations. Examples are taken from translations by our famous translators, and conclusion was made based on the translation examples. It has been observed that iconopoeic (form-depicting) words were translated using free translation in Mongolian literature, especially in Mongolian prose and also these words were often omitted in the context.*

***Түлхүүр үг:** дүрслэх үг, үүсмэл үг, үгийн утга, богино өгүүлэг, орчуулга*

Оршил

Дүр байдал заасан үгс нь үгийн сангийн утгаараа бодит байдлын харагдах дүрийг болон түүний тухай төсөөллийг заан нэрлэсэн шинжтэй байна. Дүр байдал заасан үгс нь өөрийн өвөрмөц утга, хэл зүйн бүтэц, бүтэх ёсоороо ихээхэн онцлогтой нь уг асуудлыг судлах эрдэм шинжилгээний ач холбогдлыг улам өргөжүүлж эрдэмтдийн сонирхлыг татсаар иржээ.

19-р зуны дунд үед оросын монголч эрдэмтэн А.Бобровников (“Грамматика калмыцкого языка” Казань, 1849) дүрслэх, дуурайх үгсийг аялга үгст багтаан үзээд, эдгээр үгс нь өөрийн бүтэц авианы онцлогоороо юмс үзэгдлийг дүрсэлж байна (дав хийх-гэнэт хөдлөх утгатай) гэж үзэж байв. Судлаач М.Базаррагчаа, Ц.Өлзийхутаг, Г.Гэндэнсүрэн, Ц.Өнөрбаян, С.Василе нар монгол хэлний дүрслэх үгийг судлаад

1. Авиа, дуу чимээ дуурайсан үг
2. Дүр байдал заасан үг гэж ангилах нь зүйтэй гэж үзжээ.

Бид энэ удаа монголын уран зохиолын үргэлжилсэн үгийн зохиолуудад дүр байдал заасан үгсийг англи хэлнээ хэрхэн буулгасан талаар жишээгээр тайлбарлахыг оролдлоо.

Монголын үргэлжилсэн үгийн богино өгүүлэгийн орчуулгын талаар

Бид Монголын уран зохиолын орчуулгын тэр дундаа монголын зохиолчдын богино өгүүлэгүүдийг англи хэлнээ орчуулсан байдлыг тоймлон бичлээ. Монголын орчин үеийн уран зохиолын үндсийг тавьсан нэрт зохиолч Д.Нацагдорж, Ц.Дамдинсүрэн, Б.Ринчен нараас эхлээд олон зохиолчдын өгүүлэг, туужийг монголын болон гадаадын үе үеийн орчуулагч нар англи хэлнээ хөврүүлэн дэлхийн уншигчдад хүргэж байжээ. Бид зохиолч, орчуулагч нартай уулзан

⁶¹ Доктор, ШУТИС, ГХС

⁶² Магистр, ШУТИС, ГХС

⁶³ Магистр, ШУТИС, ГХС

асууж сураглаж, улсын номын сан, хувь хүмүүсийн номын сан, интернэт эх сурвалж ашиглан судалгаагаа явууллаа.

Монголын үргэлжилсэн үгийн уран зохиолыг англи хэлнээ орчуулах нь 1960-аад оноос эхэлсэн гэж үзэж болохоор байна. Монгол Улсын Их Сургуульд 1956 онд ЗХУ-аас уригдан ирсэн мэргэжилтэн багш нар англи хэл зааж эхэлснээр Монголын анхны англи хэл судлалын тэнхим байгуулагдан сургалт явуулж 1962 онд 8 оюутан англи хэл мэргэжлээр төгсөж Монгол Улсад англи хэлний мэргэжлийн орчуулагч бэлтгэж эхэлсэн ба МУИС төгсөгчдөөс (<https://www.num.edu.mn/files/tugsugch/diplom/>) Дэ.Нацагдорж, Ж.Гэндэндарам, Б.Дамдин нар, мөн 1963 онд Москва хотноо Морез Торезын нэрэмжит Гадаад хэлний дээд сургуулийг англи хэлний мэргэжлээр төгссөн Ц.Гомбосүрэн, 1968 онд төгссөн Д.Алтангэрэл нар богино өгүүллэг орчуулж байжээ.

1960-аад оноос монголоос англи уруу утга зохиол орчуулах ажлыг багш, орчуулагч Дэмбэрэлийн Нацагдорж шинэ үеийн уран зохиолыг үндэслэгч, зохиолч Д.Нацагдоржийн “Ламбагуайн нулимс” (“Tears of a Venerable Lama”), “Цагаан сар ба хар нулимс” (“White month and bitter tears”) өгүүллэг орчуулснаар эхэлж байв. Хожим нь орчуулагч Б.Дамдин, зохиолч Д.Нацагдоржийн “Шувуун саарал” (“A swift-footed steed”), Б.Ринчений “Нууцыг задруулсан захиа” (“Letter of betrayal”), “Ану хатан” (“Lady Anu”), орчуулагч Ц.Гомбосүрэн Б.Ринчений “Шүхэрч Буниа” (“Bunia, A parachutist”), “Гар” (“The hand”), Л.Түдэвийн “Хоёр улиас” (“Two Aspens”), С.Удвалын “Баглаа цэцэг” (“A bouquet of flowers”) зэрэг өгүүллэгийг орчуулсан байдаг. Д.Алтангэрэл 1976 онд “Хөхөө Намжилын домог” (“The Legend of Khukhuu Namjil”), 1979 онд нэрт Монголч эрдэмтэн Оуэн Латтимортай хамтран “Монгол ардын үлгэр” (“Modern Mongolian folktales and stories”)–ийг орчуулан хэвлүүлжээ.

1980-1990 онуудад МОНЦАМЭ агентлагаас орос, англи хэлээр эрхлэн гаргаж байсан “Mongolia” сэтгүүлд монголын зохиолчдын богино өгүүллүүдийг орчуулан хэвлэж байжээ. Мөн 1988 онд Ц.Болдын эмхэтгэн гаргасан “Монгол богино өгүүллэгүүд” (“Some short stories from Mongolia”) түүвэрт орсон Монголын зохиолчдын 22 богино өгүүллэгийг Дэ.Нацагдорж, Б.Дамдин, Ц.Гомбосүрэн, Д.Алтангэрэл, Б.Чинбат, Д.Цэрэннадмид нар орчуулсан байна. Монголын зохиолчдын зарим орчуулгын бүтээлийг Ази, Африкийн зохиолчдын “Lotus” (“Лянхуа”) цоморлигт нийтэлж, чингэхдээ орос хэлнээс дам орчуулан нийтэлж байсан явдал бий.

2004 онд С.Нарантуяа, С.Дугармаа нарын эмхэтгэсэн “Монголын богино өгүүллэгүүд Англи хэлнээ” (“Some modern stories in Mongolian and English”) түүвэрт Монголын зохиолчдын 33 богино өгүүллэгийг Дэ.Нацагдорж, Б.Дамдин, Ц.Гомбосүрэн, Д.Алтангэрэл, Б.Чинбат, Д.Цэрэннадмид нар орчуулснаар оруулжээ. 2008 онд “Сувдан дуслын хэлхээс 1”, ”Дуслын хэлхээс 2”, “Дуслын хэлхээс 3”, “Дуслын хэлхээс 4”, “Дуслын хэлхээс 5” (“A string of pearly drops 1”, “A string of drops 2”, “A string of drops 3”, “A string of drops 4”, “A string of drops 5”) – д богино өгүүллэг, найраглал, шүлэг болон дууны үгсийн цуврал номыг Н. Оюун-Ундраа, Н. Оюунзаяа нар орчуулсан ба уг цуврал номд Д.Нацагдоржийн “Хуучин хүү” (“A fellow of the old time”), С.Эрдэнийн “Өвгөн шувуу” (“The old bird”) өгүүллэгүүд (Н.Оюун-Ундраа, О.Ган-Энх, 2015:115-123) багтжээ.

Гадаадад Монголын үргэлжилсэн үгийн зохиолыг монголын болон гадаадын орчуулагчдын орчуулсан байдлаар эмхэтгэсэн хэд хэдэн бүтээл хэвлэгдсэн байна. Үүнд: 1974 онд “Mongolian Short Stories” edited by Henry G. Schwarz, Center for East Asian Studies, Western Washington University, 21 өгүүллэг багтсан бүтээл болон 2021 онд “Suncreans and Other Stories: Modern Mongolian Short Fiction” by Simon Wickhamsmith, Columbia University Press. 296 pp.

Монгол хэлний дүр байдал заасан дүрслэх үгийн
утгыг англи хэлэнд илэрхийлэх нь

Доктор Э.Равдан монгол хэлний дүрслэх үгийн дүр бүтээх чадамжийг орос хэлний дүрслэх үгтэй зэрэгцүүлэн судалж монгол хэлний дүрслэх үгийн өвөрмөц онцлогийг, уран зохиолын олон жишээгээр нотолжээ. Тэрээр монгол, орос хэлний уран зохиолд хүний хөдөлгөөн, бие эрхтний байдал, сэтгэл хөдлөлийг дүрслэхэд дүрслэх үг их ач холбогдолтой гээд ялангуяа монголын уран зохиолд хөдөлгөөн бүрийг нарийвчлан илэрхийлэх нь их элбэг байдаг түүнчлэн тэдгээрийг хүний хөдөлгөөн, /алхах, явах, гишгэх, гүйх, морь унаж явах/, амьтны хөдөлгөөн дүрсэлсэн үгс гэж хувааж монголын уран зохиолын жишээгээр тодруулан тэдгээрийг орос хэлнээ орчуулсан орчуулгаар үзүүлж монгол хэлний уран зохиолын уран сайхны дүрслэлийн энэ хэрэглүүр орос хэлнээ тэр бүр буухгүй байгааг ажиглан бичжээ. Тухайлбал морь унаж явах үед *өндөс өндөс, өндөгнөх, халбиг халбиг, халбигнах, сэлбэг сэлбэг, сэлбэгнэх, холбиг холбиг, холбигнох, намбиг намбиг, намбигнах* гэх мэт хөдөлгөөн заасан үгс мөн *тоодог тоодог тоодогнох, моодогнох, поодогнох, дэгдгэнэх, жирэлзэх* гэх мэт амьтадын хөдөлгөөн дүрсэлсэн үгс орос хэлэнд ажиглагдаагүйг бичжээ.

Монгол хэлний дүр байдал заасан үгс нь авиа дуурайх язгуураас дагавраар болон туслах үйл үгтэй хамтран үйл үг, цаашлаад нэр үг, тэмдэг нэр үүсгэн хэрэглэгддэг. Монгол хэлний дүр байдал заасан дүрслэх үгийн бүтцийн талаас нь авч үзвэл:

Дүр байдал дүрслэх үгс нь монгол хэлэнд дан язгуур байдлаараа харилцах дохио болж, бодит байдлын талаарх төсөөллийг дуурайн нэрлэснээрээ бие даасан үгийн үүрэгтэй хэрэглэгдэхээс гадна мөн дараах байдлаар хэрэглэгдэнэ. Монгол хэлэнд “Ганц үет дүр байдал заасан үгс нь бүтцийн хувьд авиа дуурайх үгтэй тохирно. Энэ төрлийн дүрслэх үгс нь ихэвчлэн ГЭГ гэсэн бүтэцтэй байна. Ярианы хэлэнд “*хийх, гэх*” гэсэн туслах үйл үгийн хамт хэрэглэгдэнэ” (П.Бямбасан, 1987: 4-35) гэжээ.

Үүсмэл бус авиа дуурайх язгуураас үүссэн ганц үет дүр байдал заасан үгсийг уран зохиолд хэрхэн хэрэглэгдсэн болон англи хэлэнд орчуулагдсаныг авч үзвэл: “Ядам ирмэгц хоёулаа маш их айн сандран даруй түшмэл На-д мэдүүлмэгц түшмэл **давхийн** цочиж...” (Ц.Д “Гологдсон хүүхэн”) “When the official Na heard of this, he jumped with alarm and showed his anger on the two. (Ts.D. “The Rejected Girl” translated by D.A)

“Адуучин хөвгүүдийн дотор нь **зарс гэж**, царай нь **барс гэх** болов.” (Ж.П)

“...хайрт Нина миний сэтгэлд **зурсхийж** үзэгдэвч, түүний биеийг олж би дахин уулзаж чадахгүй болсон болов уу?” (Д.Н “Харанхуйхад”)

My Nina had gone away, was lost forever. (D.N. “Dark Rock” translated by A.Delgermaa)

“Гал ирмэгц өнөөх дэрс **дүрхийгээд** их өндөр улаан гал болж ноцов” (Ц.Д “Хув зусаг”) /Д. Алтангэрэлийн орчуулсан “A Minikin-eared Ewe”-д энэ өгүүлбэр *орчуулагдаагүй* орхигдсон /С.Д./ Ийм дүрслэх үгс нь англи хэлэнд *V+Preposition+N* /үйл үг+угтвар+нэр үг/ гэж орчуулагдсан эсвэл орчуулгахгүй орхигдсон байгаа нь бидний авсан жишээнээс харагдаж байна.

Дүр байдал заасан үгийн язгуур, үндсийг давтах ба хорших аргаар үйл явдлын олон давталтыг илэрхийлдэг бөгөөд энэ тохиолдолд дүрслэх шинж нь буурдаг. (Ц.Өнөрбаян, 1998:98). Давтсан дүр байдал заасан үгс нь дараах бүтэц хэлбэртэй байна. Үүнд: “Ийм шүд амтай амьтны аманд миний муу хавчиг хөх ингэ өртсөн бол ч алтан харгана шиг л **масар масар** хазагдах байж шүү дээ” (Б.Б. “Элсэн манхан далай”)

“If my poor camel had been caught by such an animal with a mouth and teeth like this, it would have been bitten to pieces **crunch, crunch** us as if it were.” (B.B. “The Ocean of Sand” translated by B. Chinbat)

“Лодон ам хамрыг орхимжоороо таглан хүүхний хойноос **намс намс** алхална” (Д.Н)

“In the end he yielded to her and started walking **majestically** to her home, following her.” (D.N. “Tears of a Venerable Lama” translated by De. N.) Д.Нацагдоржийн “Ламбагуайн нулимс” зохиолын орчуулгад **дайвар үгээр** буусан байна.

“Нижгэр наадам хийхээр төлөвлөөд 7 дугаар сарын 1 хүртэл **эрвийх дэрвийхээрээ** хөдөлжээ. (Л.В. “Жож Сэрээнэн”) Бидний ажигласнаар “Serenen, the Recluse”-д энэ өгүүлбэр **орчуулагдаагүй** орхигдсон.

Дүр байдал заасан язгуур үгс нь үгийн авиаг өөрчлөх замаар хоршиж тухайн үйл явдал дүр байдлын олон янз байдал, өөрчлөлт хувирлыг илэрхийлэн дараах байдлаар тохиолдоно. Үүнд: “Байн байн хоёр тийш ээлжлэн эзнээ харж **тэнтэр тунтар** алхлах тарган тэмээдийн том хар нүдэнд бүлтэлзэн” (Б.Б. “Элсэн манхан”)

“The camels **were plodding** through the strong flavored Gobi grass with distended nostrils and their large black eyes stared at their owner.” (B.B. “The Ocean of Sand” translated by B. Chinbat)

“Чавганц хөгшид, лам мам нар нийлж **навсайж, савсайлцан** эрэмдэг зэрэмдэг буу сэлэм, эвэр хулсан нум сум, бялуу шийдэм хүртэл барилан...” (Д.Н. “Үзэгдээгүй юм”)

The old women, the lamas, and everyone else stood up with their ancient guns, swords, bows and arrows, and clubs dangling. (D.N. “Unseen Things” translated by G.Ts.)

Монгол хэлний хоршсон дүр байдал заасан үгс нь англи хэлнээ *дан үйл үгээр* буух буюу эсвэл орчуулагдаагүй байгаа нь эндээс харагдаж байна.

Дүр байдал заасан үгсийн язгуур нь дуу чимээ дуурайсан үгсийн язгууртай тохирдог ба монгол хэлэнд үйл үг үүсгэх тухайлбал авиа дуурайх язгуураас дүр байдал заасан үйл үг үүсгэх - *айд, -ги, -тна* гэсэн цөөхөн хэдэн дагавар авдаг.

-*ай* дагавраар үүссэн үгийг ажиглавал энэ дагавар нь дүр байдал заасан язгуураас дүр байдал заасан үйл үг үүсгэдэг ажээ. (гэд + ий, тэвх + ий, барз+ ай, хавт + ай, бонд + ой, ов + ой, тор + ой)

“Өвгөн царайгаа **барайлгаж** гараараа зангаж тийшээ очиж яасан ч болохгүй гэж мэдэгдээд...” (Ц.Д. “Хоёр цагаан юм”)

“The old man **showed annoyance** when he heard me and with his hands clenched he made signs to me forbidding me to go over to me spring...” (Ts.D. “The two white things” by D.Khandbaldir)

“-Машин чинь эвдэрчихээ юу гэж тэртээ дор давааны зам дээр **торойх** ГАЗ-69-ийг заав” (Д.Г. “Даваан дээр”)

“Is that your truck **stranded** on the pass?” she continued”. (D.G. “At the Pass”)

-*ги* дагавар: Энэ дагавар нь авиа дуурайх язгуураас дүр байдал заасан үйл үг үүсгэдэг. (долгих, боргих, бургих, тургих, баагих, уугих)

“... хэтээ ганц хавирангуут, тэр бялтанд оч тусан уул нь **уугитал**, саадгаасаа нумаа суга татаад, манж дайсны зүг харвав.”(Б.Р” Ану хаган”)

“The tinder **was lighted** by sparks struck from a flint and steel he took a bow out of the case and an arrow towards the direction of the Manchus.” (B.R. “Lady Anu” translated by B.Damdin)

“Бөөн хар утаа **баагин** дайсны онгоц доошоо унаж, **дүрэлзсэн** улаан гал болж хувирав” (Ч.Л)

“**Smoking** heavily, the enemy aircraft began to drop and suddenly **burst** into flames” (Ch.L “Off to the Battlefield” translated by D.A)

-*тна* дагавар: Энэхүү дагаврыг авиа дуурайсан язгуурт залгаж, үйл хөдөлгөөний байдал илэрхийлсэн үйл үг үүсгэнэ. (бав+тна, був+тна, бөв +тнө, гүв+тнэ)

“Хажуугийн өрөөнөөс гурван хүний хөгжөөнтэй **бөвтнөх** яриа сонсогдох боловч юу ярж байгаа нь үл ойлгогдоно” (Л.Т “Будаг амилна”)

“The gay but **muffled** talk of three people could be heard from the other room, but he could understand none of it.” (L.T. “The color will come alive” translated by D.A)

Монгол хэлний дагаврын аргаар бүтсэн үүсмэл дүр байдал заасан үйл үгс нь англи хэлнээ нөхцөл үйл (participle), үйлт нэр(gerund)-ээр орчуулагдсан нь элбэг байна.

Монгол хэлний дүр байдал дүрслэх үйл үгсийн утгаар нь хэрхэн ангилдаг болон тэдгээрийг англи хэлнээ хэрхэн орчуулсныг авч үзвэл:

-Хүн амьтны үйл хөдөлгөөн дүрсэлсэн үгс (гүйх хөдөлгөөнийг дүрсэлсэн үгс, морь унаж явах хөдөлгөөнийг дүрсэлсэн үгс, биеийн хөдөлгөөнийг дүрсэлсэн үгс)

“Бяцхан хар үрээ нь омголон тул, тогтож ядан **годгононо**” (Д.Н. “Үзэгдээгүй юм”)

“The young man’s small black horse was high-spirited and **continually trying to run** around in circles” (D.N. “Unseen Things” translated by G.Tserendorj)

“Суу! гэж хүүхэн хэлээд өөрөө өвдгөн дээрээ **цомцойж** яг л айлд ирсэн зочинг дайлах мэт халуун савнаасаа цай аягалан... (Д.Г. “Даваан дээр”)

“Sit down, “she said and, as if showing him an example, squatted down. Then she lowered one knee to the ground for support, arranged herself more **compartably** and begin treating her guest...” (D.G. “At the Pass” translated by D.A)

“-Тиймээ.Яаж мэдэв? -Андашгүй л дээ...гэж хүүхэн **жуумалзах нь** их доогтой мэт” (Д.Г)

“-How did you guess? It’s hard to make a mistake in this case, “she replied with **light mockery**” (D.G. “At the Pass” translated by D.A.)

“Хүүхдийн төрөхөд эх барьж авах гэсэн Дамдингийн ээж **майжиг жайжиг** гэж оролдсоор хэдэн муу гэрээ ачаалсан боловч Мятагийн ганцаар хоцроход хүрснийг мэдэж харгалзан хүлээв.” (Ц.Д. “Гологдсон хүүхэн”)

“Damdin’s mother, who was soon to become a mid-wife to the to-be-bom new child, **roughly moved** about and finally managed load her shabby ger, but when realized that Myadag was about to be left alone she decided it was better to wait for her.” (Ts. D. “The Rejected Girl” translated by D.Altangerel)

Энд үйл үг+утгвар-нэр үг, дайвар үг ба үйлт нэрээр (*V+Preposition+N or Gerund*) англи хэлэнд буусан байна.

-Хүн юмсын гадаад овор төрхийг дүрсэлсэн:

“Дараа нь шатсан танкийн **арсайсан** дүрс харагдав” (Ч.Л “Хоёр нөхөр”)

“The pilot saw the ruins of a demolished enemy emplacement and a **crippled**, smoking tank nearby.” (Ch.L. “Off to the Battlefield”)

-Өнгө гэрэл дүрслэх үгс:

“Түймрийн гал **улалзсаар** манай гэрийн дэргэд хүрээд ирлээ.” (Ц.Д “Хув зусаг”)

“**The blazing** flames approached our ger. (Ts.D. “A Minikin-eared ewe” translated by D.A) Энд орчуулгад орхигдсон бол харин дараах жишээнд үйлт нэрээр буусан байна. “Оройн наранд ийнхүү **улайран** харагднам бөгөөд...” (С.Э “Наран тогоруу”)

“They **seemed red** under the rays of the settings sun...” (S.E. “Sunny Granes” translated by D.A)

Дүгнэлт

Монгол хэлний дүр байдал заасан дүрслэх үгийг англи хэлнээ буулгах нь ярвигтай асуудал ажээ. Ганц үгт дүр байдал заасан үгс нь бүтцийн хувьд ихэвчлэн ГЭГ гэсэн бүтэцтэй байх бөгөөд “хийх, гэх” гэсэн туслах үйл үгийн хамт хэрэглэгдэх бөгөөд үүнийг орчуулах нь бэрхшээлтэй болох нь ажиглагдлаа.

Мөн дүр байдал заасан үгс нь давтсан хоршсон байдлаар хэрэглэгдэх ба энэ нь англи хэлэнд тэр бүр орчуулах боломжгүй байгаа нь жишээнээс ажиглагдлаа.

Монгол хэлний дагавраар үүссэн үүсмэл дүр байдал заасан үйл үгсийг англи хэлний үйлт нэр, нөхцөл үйлээр орчуулсан нь элбэг байгаа нь залгамал хэл болох монгол хэл ба төрөл бус хэл болох англи хэлний ялгаатай талын нэг илэрхийлэл гэж үзэж байна.

Монгол хэлэнд дүрслэх үгс нь үргэлжилсэн үгийн зохиолд яруу сайхан дүрслэх хэрэглүүр байдлаар элбэг хэрэглэгддэг нь уран зохиолын жишээ баримтаас харагдаж байна.

Ашигласан ном хэвлэл

- Бямбасан П. ба бусад (1987), “Орчин цагийн монгол хэлний үгзүйн байгуулал”
- Нарангуяа С., Дугармаа С.,(2005) “Some Modern Mongolian Stories in Mongolian and English”
- Оюун-Ундраа Н. Ган-Энх О. (2015), “Англи хэлнээ орчуулсан монгол уран зохиолын бүтээлийн тойм англи хэлнээ орчуулсан монгол уран зохиолын бүтээлийн тойм”
- Өнөрбаян Ц. (1998), “Орчин цагийн монгол хэлний үгзүй”
- Равдан Э. (1994), “Сопоставительная стилистика русской и монгольской художественн речи”
- <https://www.num.edu.mn/files/tugsugch/diplom/>
- <https://www.montsame.mn/mn/read/51531>